

ÚJ KIHÍVÓK

Politikai szocializációs utak a Momentum Mozgalomban

Angyal Emese Éva

(Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Kar)

Fellner Zita

(Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Kar)

Fényes Csongor

(Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Kar, Budapesti Metropolitan Egyetem Kommunikációs és Művészeti Kar)

ÖSSZEFOGLALÓ

A rendszerváltozás óta alacsony politikai aktivitással jellemezhető magyarországi fiatalok köréből lépett fel a hazai politikai színtéren a Momentum Mozgalom (MoMo). Kutatásunkban a MoMo magjának politikai szocializációs pályáját vizsgáltuk online kérdőíves adatfelvétellel és személyes, félig strukturált interjúkkal. Eredményeink a család pozitív hatásának meghatározó jelentőségét, a közoktatás és a felsőoktatás formális szintereinek diszfunkcionalitását és az informális kortárs csoportok szocializációs fontosságát támasztják alá. Ezen szinterek támogatásával lehetőség nyílhat a fiatal generáció politikai érdeklődésének aktivizálásához.

Kulcsszavak: Momentum Mozgalom ■ Politikai szocializáció ■ Mag ■ Alapítók ■ Szocializációs pályák

Jelen dolgozat megírásának elsődleges célja, hogy egy árnyaltabb képet adjon arról a kortárs magyar politikai pártról, mely 2017 során robbant be a magyar politikai mezőbe. Elemzésünk fókuszában a nemrég megjelent Momentum Mozgalom (MoMo) tagjainak politikai szocializációjának feltárása áll. A vizsgált csoporton belül mindenekelőtt arra a kérdésre keressük a választ, milyen politikai szocializációs utat jártak be a tagok, mielőtt csatlakoztak a politikai szervezethez, illetve milyen szocializációs szinterek, s benne szereplők aktivizálták a tagokat a politikai színre lépésre és cselekvésre. A vizsgálatban szocializációs életpályákat, jól működő szintereket, szocializációs mechanizmusokat, hatásokat és szereplőket keresünk, amelyek aktívvá tették a mozga-

lom azon tagjait, akik a 2017. évi NOlimpia-kampány előtt csatlakoztak. A dolgozat célja, hogy kiindulópontot nyújtson olyan, jól működő, politikai szocializációért felelős (régi és esetleg új) gyakorlatok, mechanizmusok feltárására, amelyek a mai Magyarországon sikeresen képesek működni, és politikai értelemben aktívvá tudják tenni az 1989. évi rendszerváltozás után születetteket.

Ami a dolgozat ívét illeti, a második részben definiáljuk a politikai szocializáció fogalmát, valamint sorra vesszük a legfontosabb színtereit. A harmadik fejezetben általánosságban jellemezzük a Momentum Mozgalmat, valamint nemzetközi és hazai – fiatalokkal foglalkozó – politikai aktivitást mérő vizsgálatokkal vetjük össze az adatfelvételünk eredményeit. A negyedik fejezetben az adatfelvétel körülményeiről lesz szó. Az ötödik fejezetben a politikai szocializációé lesz a főszerep; ebben azoknak a közegeknek hatását elemezzük, amelyek politikai értelemben mobilizálni tudták a MoMo tagságát. Végül összegezzük a 2017. évi adatfelvétel első eredményeit, majd befejezésül további kutatási kérdéseket és irányokat vázolunk fel.

ELMÉLETI KERET ÉS KORÁBBI KUTATÁSI EREDMÉNYEK Irodalmi áttekintés

A szocializáció „a társadalmi együttéléshez szükséges ismeretek, értékek, emóciók, és viselkedésformák szociális kompetenciák kialakulásának” (Csákó és mtsai, 2011: 2.), és azok elsajátításának és belsővé tételének a folyamata (Brezsnyánszky, 2001). A szocializáció alanya „a szocializációs folyamatok interakciók sorozatában [...] másokhoz való viszonyban folyamatosan építi, értelmezi és újraértelmezi saját identitását és a világról alkotott képét” (Szabó I., 2012: 29.). A politikai szocializáció során az egyén elsajátítja az intézmények értékeit, attitűdjeit és más viselkedési formáit (Hess–Torney, 1967).

A szocializáció formalizált és spontán nevelési módon megy végbe, egész életen át tartó folyamatként értelmezendő (Csőzik, 2013; Szabó I., 2009; Percheron, 1999), amely során a szocializáció alanyának kialakul a politikához való viszonya és formálódik a politikai vilásképe (Szabó I.–Falus, 2000; Szabó M., 2002: 249.). A politikai szocializációt úgy kezeljük, mint időben soha meg nem szűnő szocializációs interakcióssorozatot (Szabó I., 2000: 28–29.), amely az egyént az egész élete során végigkíséri (Almond és mtsai., 2006, Percheron, 1999). Alanya a szocializációja során aktív, maga is formálja, tematizálja a számára közvetített normákat és értékeket, a politikai énkép formálása tehát nem egy egyoldalú folyamat (Csőzik, 2013: 32.).

A politikai szocializáció során egy adott közösség politikai kultúrájának átadása és átvétele történik meg egy újabb generáció számára (Brezsnyánszky,

2001; Bognár–Szabó A., 2017). Egy olyan szociális tanulási folyamat, amelynek során a fiatalabb generációk tagjai különböző politikai viselkedési mintákat, attitűdöket, cselekvési formákat sajátítanak el, amelyeket szocializációs szereplők (agents) közvetítenek számukra. A politikai szocializáció lényegében egy „jármű”, amelyen keresztül a politikai kultúra kialakul (Odomelam, 2013). A politikai tanulás folyamata során az állampolgár előbb „magába szívja”, majd megtanulja, végül internalizálja az adott közösség politikai kultúráját (Ofoeze, 2001; idézi Odomelem, 2013). A folyamat során a közösségbe illeszkedő egyén megtanulja, illetve érvényre juttatja saját és közössége érdekeit (Gimpel és mtsai., 2003: 13.; Almond–Verba, 1963 – idézi Owen, 2008). Ekkor sajátítja el az együttélés közéleti szerepeit, magatartásformáit, szabályait, ezáltal válik a közösségnek politizáló, közéleti részvételre, szerepvállalásra, politizálásra képes polgárává (Sapiro, 2004; Beck, 1977; Marshall, 1998 – idézi Owen, 2008), továbbá ekkor alakul ki az egyén politikai identitása, a politika világához való viszonya, a politikai világlképe, azaz politikai kultúrája (Csákó és mtsai., 2011: 3.).

A társadalom politikai szocializációs mintáját a formális és a nem formális szocializációs tényezők alkotják. Míg a formális szocializációs tényezők az állampolgári magatartás alakulásában játszanak közre, addig a nem formális szocializációs tényezők a politikai identitások kialakításában és azok formálásában töltenek be fontos szerepet. Ilyenek a különböző látott és megtanult magatartási minták, egyszerű beszélgetések vagy akár különböző olvasmányok szövegei (Szabó I., 2013: 93–94.).

A politikai szocializáció négyes színtereként szokás emlegetni a családot, az iskolát, a kortárs csoportokat, valamint a tömegmédiát (Csákó, 2004). A szocializáció egyes színterei¹ között állandó le- és felértékelődés játszódik le (Somlai, 1997). A család hatása a politikai preferenciák átadásában érvényesül leginkább (Jennings–Niemi, 1974), ahol „a politikai orientációk folyamatossága sokszor több nemzedéken keresztül is kimutatható” (Szabó I.–Falus, 2000: 387). A politikai szocializáció már egészen kisgyermekkorban kezdődik, és az egyén későbbi, politikáról alkotott világlképét mindvégig meghatározza (Easton–Hess, 1962 – idézi Csákó, 2004). A témában végzett kutatások eredményei arra világítanak rá, hogy családi beszélgetésekben és vitákban (döntésekben) való részvétel lehetősége erősítheti a gyermekek politikai érzékenységét és részvételét (Almond és mtsai., 2006; Bauer és mtsai., 2017). A családi politikai beszélgetésekbe való bevonás serkentően hathat arra, hogy kialakuljanak a politikai interakciókhoz szükséges képességek, növelheti annak a valószínűségét, hogy a szocializáció alanya a későbbi életszakaszokban nagyobb kedvvel vegyen majd részt politikai és közéleti diskurzusokban, döntésekben. Az egyén politikai szocializációs időszakát tekintve az ifjú, vagyis a 14–25 éves kora közötti életszakasza a legfontosabb időszak, ekkor történnek az egyén életében politikai nézetének legjelentősebb változásai (Neimi–Hepburn, 1981 – idézi Csákó, 2004).

Hazánkban a rendszerváltás utáni évtizedekben gyengülni látszott a család szerepe a politikai értékek átadásában: az nem képes ellátni a politikai szocializációs feladatait, diszfunkcionálisan működik. Megszűnt a hivatalos, direkt politikai szocializációval szembeni ellensúlyozó, ellenpólus funkciója, és politikai szocializációs szerepe is csökkent (Csákó, 2004: 543. – idézi Bognár-Szabó A., 2017). A magyar családok jelentős részében a politikai apátia, a politika világától és a közügyektől való teljes elfordulás a jellemző. Tovább rontja a helyzetet, hogy a közgondolkodást egyre inkább az hatja át, hogy a politika világa „bűnös dolog”, amitől jobb minél nagyobb távolságot tartani: akik művelik, azok inkább „bűnözők, mintsem a közjó szolgái” (Navratil, 2016).

A család mellett a politikai szocializáció folyamatában az iskola tölt be kulcsszerepet (Owen, 2008; Murányi, 2004). Az iskola hatása a család hatásának módosításában (is) jelentős (Szabó I.–Falus, 2000: 387.). A gyermekek oktatási intézményekben ismerkednek meg a politika intézményeivel, szereplőivel és ezek funkcióival. Az iskola meghatározó szerepet játszhat a közösség iránti kötelezettségek értékének meggyökereztetésében, az informális politikai kapcsolatok kialakításában, megőrizheti vagy akár meggyengítheti a fennálló politikai rendszerhez való hűséget (Almond és mtsai., 2006). Az iskola szerepe a kilencvenes években a család hatásánál is jobban meggyengült hazánkban (Csákó és mtsai., 2000). A pártokat és az azokhoz kötődő ifjúsági szervezeteket kitiltották a különböző oktatási intézményekből, a politikai világnézet a diákok magánügyévé vált (Szabó I.–Falus, 2000). A magyar oktatási rendszer teljesen kiűzte az iskolából a közügyekkel való foglalkozást, valamint a demokráciára való nevelést. Ennek a társadalompolitikai beavatkozásnak az egyik következményeként a politikáról szóló diskurzus a formális közoktatási intézményekben teljesen megszűnt. Az oktatási intézmények depolitizálásának félreértelmezése miatt az iskolák szerepe radikálisan visszaszorult a politikai szocializációban, amelynek súlyos következményei lehetnek a demokráciára nevelés tekintetében (Csákó, 2004: 547.). A magyar diákok szabadságvágya csekély, elfogadják az iskolai hierarchiát, nem alakul ki bennük a részvétel igénye, az iskola állampolgári szocializációja deficittel küzd (Csákó, 2011). Az állampolgári ismeretek tanítása és átadása a mai napig hiányos a magyar közoktatásban. A tanárok „félnek a készségfejlesztő programoktól és a partneri viszonytól, valamint attól, hogy a diákok tudása és tapasztalata meghatározó módon épüljön be az óra menetébe” (Szabó I.–Falus, 2000: 395.). A közoktatásban 1993 óta működnek diákönkormányzatok, azonban mozgásterük meglehetősen szűk és legtöbbször az osztályfőnökök ellenőrzése alatt működnek (Csákó, 2011). Egyes intézményekben a diákönkormányzatok működése csupán látszólagos, az osztályközösségeket, illetve az iskolákat érintő kérdésekben inkább az oktatók véleménye tükröződik vissza (Csákó, 2011; Bognár-Szabó A., 2017). Az utóbbi szűk harminc évben kiépült köz- és felsőoktatási

rendszernek nem célja, hogy önálló véleményre, kritikus szemléletre, autonóm gondolkodásra nevelje az újabb generáció tagjait (Navratil, 2016).

Navratil (2016) megállapítja, hogy az egyetem demokratikus szocializációban betöltött szerepe még gyengébb, mint a közoktatásé. A magyar egyetemeken és főiskolákon nem aktív, közügyekbe bele szólni kívánó fiatalokat, hanem csupán munkavállalókat képeznek (Navratil, 2016). Ezzel párhuzamosan kiszorulnak onnan a politikával és közéleti kérdésekkel foglalkozó témák. A közoktatáshoz hasonlóan a felsőoktatási Hallgatói Önkormányzatok (HÖK) megválasztásakor is minimális a választási részvétel, megközelítőleg az összes választásra jogosult diák negyede vesz részt a különböző kari választásokon. A kari HÖK-ök megítélése – ötös skálán mért – 3-4 pont körül alakul, ami ugyan a közepesnél valamelyest magasabb elégedettséget mutat a diákok körében (Nyüsti, 2012: 225.), de a szervezetbe vetett bizalom csupán közepes értéket ér el (Péntek és mtsai., 2010; Dusa–Sörös, 2010 – idézi Szabó I., 2012). A felsőoktatásba járó diákok ötöde semmilyen HÖK-höz tartozó tevékenységet nem tudott megnevezni, további negyedük nem is válaszolt, 40 százalékuk inkább vagy teljesen elégedetlen volt a szervezet munkájával (Kucsera, 2010 – idézi Nyüsti, 2012). Egy, debreceni egyetemen végzett kutatás azt találta, hogy a szervezettel kapcsolatos bizalmi indexek alacsony értékűek, és a HÖK-höz való viszonyulás is negatív képet mutatott a megkérdezettek körében (Nyüsti, 2012: 228–241.).

Magyarországon a XX. századi rendszerváltozások többször reszocializációra kényszerítették a teljes társadalmat, amelynek során az állampolgároknak „újra kellett fogalmazniuk a hatalomhoz való viszonyukat és a politikai identitásukat, és számot kellett vetniük a korábbi politikai szerepeikkel” (Moscovici–Mugny, 1987; Ajtony, 2000 – idézi Szabó I.–Falus, 2000: 383–384.). Az új rendszerek új értékeket teremtenek, amelyek elsődleges átadásának (és elfogadásának) színtere a család. A posztkommunista országokban a formális szocializáció nem, vagy csak kis hatásfokkal képes ellátni politikai szocializációs funkcióját (Csőzik, 2013: 32.). Olyan történelmi és társadalmi fordulatok esetén, mint amilyen az 1989. évi rendszerváltozás is volt, a formális intézmények csak kevésbé vagy egyáltalán nem tudnak hatékonyan közreműködni az új nemzedékek világgképének alakításában (Szabó I., 2004). A rendszerváltozás után a közép- és kelet-európai társadalmakban, így a magyarban is, az intézményes állampolgári szocializáció lassú kialakulásának köszönhetően a politikai szocializáció egyéb nem formális színterek felé tolódott el (Szabó I., 2009: 30.; Bognár–Szabó A., 2017). A család és az iskola fokozatos kivonulása a politikai szocializációs színterekről növekvő lehetőséget nyújt a többi szocializációs közeg (kortárs csoport, média, vallási csoportok) szerepvállalásának (Bognár–Szabó A., 2017). A ’89-es rendszerváltozás utáni politikai szocializációs modellt Szabó Ildikó „fragmentált” modellként írta le (Szabó I., 2006: 367.). A mo-

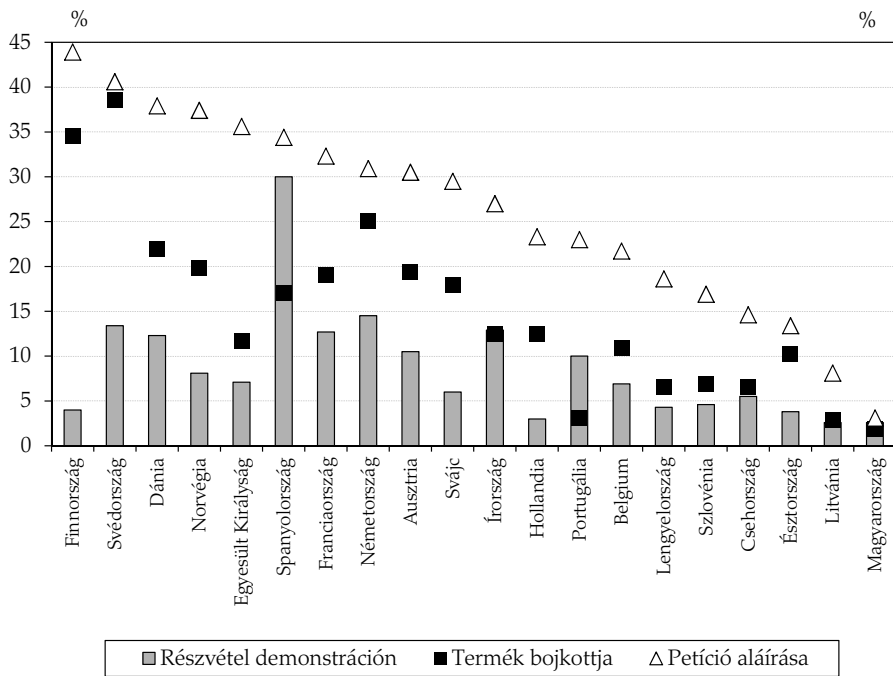
dell szerint a demokratikus állampolgári szocializáció fokozatos háttérbe szorulásával párhuzamosan a – pártpolitikai identitással összefonódott – nemzeti tematika kerül előtérbe (Bognár–Szabó A., 2017). A „vegyes (mixed) szocializációs modell” szerint egyszerre vannak jelen a pártállami, valamint a demokratikus szocializációs modellek főbb jellemzői (Bognár–Szabó A., 2017: 20.). Mindkét modell feltételezi, hogy a szocializációért felelős színterek kapcsolata (család, iskola) esetleges, laza és gyenge (Szabó I., 2006: 367–371.; Bognár–Szabó A., 2017: 20–21.). A politikai szocializáció diszfunkcionalitása miatt egy jóval passzívabb nemzedék nőtt fel az elmúlt pár évtizedben Magyarországon. A mai fiatalok számára az a természetes, ha nem foglalkoznak a politikával és a közügyekkel: inkább kivonultak a szervezett politikai társadalom közösségéből semmint, részt vegyenek benne (Cross, 2013: 308–309.). A magyar fiatalok már nem csak kilépnek a politikai társadalomból, valójában „ki is esnek” onnan (Szabó A.–Kern, 2011: 73.), sőt kis túlzással azt is mondhatjuk, hogy abban meg sem jelennek.

Gazsó és Laki (2004) a politikától való elfordulást és a politikai témák iránt való passzivitást tapasztalták. Ehhez hasonlóan Szabó I.–Örkény (1998) középiskolások körében végzett kutatásából kiderült, hogy a fiatalok nem ismerik a politikai intézmények működését, a politika iránti érdeklődésük nem jelentős. Szabó és Kern (2011) ezen és más kutatásokból azt a következtetést vonták le, hogy a magyar fiatalok „távoli és nem kívánt területként tekintenek a politikára, a közéletre és a civil társadalom világára” (Szabó A.–Kern, 2011: 42.).

Politikai aktivitás nemzetközi összehasonlításban

A magyar fiatalok politikai aktivitásának hiánya európai összehasonlításokban is jól látszódik. A European Social Survey (ESS) 2014-es adatfelvételében a politikai aktivitást is vizsgálta. A 15–29 évesek között a politika iránti érdeklődés a magyar fiatalok körében ugyan meghaladja a többi vizsgált európai ország átlagát, de ez csupán a választási részvételben mutatkozik meg (44 százalék), mindezek ellenére európai összehasonlításban ők tartották a politikát a legnehezebben hozzáférhetőnek.² A politikai tiltakozási formákban való részvétel a többi európai országhoz viszonyítva kifejezetten alacsony: a magyarországi fiatalok vesznek részt a legkisebb arányban tüntetésen vagy bojkottban, illetve írnak alá petíciót az ESS-tagállamok közül (1. ábra). Hasonló a politikai pártokba vetett bizalom mértéke: az 1-től 5-ig tartó skálán a magyar fiatalok átlagosan 2,98 pontot adtak arra, hogy mennyire tartják megbízhatónak a politikai pártokat, míg az európai átlag a felmérés szerint 3,98 pont volt.

1. ábra. Politikai tiltakozási formákban való részvétel nemzetközi összehasonlításban

Forrás: European Social Survey 2014.

Politikai aktivitás Magyarországon

A magyar 15–29 éves népesség politikai aktivitását a Magyar Ifjúság Kutatás is többször vizsgálta. A kutatást 2000 óta – négy évente – végzik. A politika iránt való érdeklődés a Magyar Ifjúság adatai szerint (1-től 5-ig tartó skálán) 2012-ben volt a legalacsonyabb (1,89), ezután javult, de 2016-ban a második legalacsonyabb átlagértéket (2,03) vette fel. A 2016-os eredmények alapján a fiatalok majdnem felét, 44 százalékát egyáltalán nem érdekli a politika. A kutatás az eredményeket az iskolai végzettség függvényében is vizsgálja. Az alacsonyabb iskolai végzettségűek kevésbé érdeklődnek a politika iránt: a legfeljebb 8 általánost végzetteknel a skála átlaga 1,71, míg a diplomások között 2,38 pont volt (Bauer és mtsai., 2017). A fiatalok a „politika” szó alatt jellemzően a politikai pártok által végzett tevékenységeket értik (Gazsó–Szabó A., 2002 – idézi Oross, 2013). A legutóbbi hullámban a politika mellett a közéleti érdeklődésre is rákérdeztek. Az erre adott válaszok átlaga kissé magasabb volt ugyan, de a tendencia hasonló – a magasabb iskolai végzettségűeket jellemzően jobban érdekli a közélet.

A politikai aktivitás dimenziójában fontos a politikai vagy civil szervezeti tagság. A kutatás alapján fiatalok leginkább sport- vagy egyházi szervezetekhez csatlakoztak (Szabó A.–Kern, 2011). Ez az Ifjúság 2016 szerint továbbra is így van: a fiatalok 11 százaléka sportegyesületben, míg a diák- vagy hallgatói szervezetekben 9, illetve 5 százalék tag.

Az Aktív Fiatalok Magyarországon Kutatócsoport (AFM) kifejezetten az egyetemistákat és főiskolásokat vizsgálja országos reprezentatív mintán. A szervezeti tagság a 2015-ös jelentésük alapján a körükben is hasonlóan alakul, mint a Magyar Ifjúság kutatás mintájában: 27 százalék sportegyesületi tag, valamint az egyházi intézménybe járók és a magasabb iskolai végzettségűek jellemzően nagyobb arányban tagjai valamilyen civil szervezetnek. Az AFM 2015-ös adatfelvétele megerősíti a teljes fiatal népességben tapasztaltakat is. A felsőoktatásban részt vevők körében egyaránt magasabb volt a közéleti és politikai érdeklődés, mint az országos mintában: a közéleti érdeklődésre adott válaszok átlaga 3,7 (1-től 5-ig terjedő skálán), a politikai érdeklődésre adott válaszoké 3,1 pont volt. A kutatás megállapítja, hogy az iskolai végzettség szerinti tendencia a felsőoktatáson belül is érvényes: az alapképzésen tanulók kevésbé érdeklődnek, mint a mesterképzésben résztvevők, leginkább pedig a PhD-hallgatókra jellemző a politikai témák iránti figyelem. Szakok szerint a társadalomtudományi és joghallgatók a leginkább érdeklődők.

A MOMENTUM MOZGALOM BEMUTATÁSA

2016 elején egy új, magukat az „első szabad magyar generáció”³ tagjaiból álló – azóta már pártként bejegyzett – politikai szervezetként tűnt fel a magyar közéletben a Momentum Mozgalom. A MoMo-t 2015 februárjában alapították, előbb egyesületként, majd 2017. március 4. óta⁴ bejegyzett magyarországi pártként működik. Országos ismertségre 2017 februárjában tett szert, miután 266 151 aláírást adott le azért, hogy kiírják a 2024-es budapesti olimpiával összefüggő népszavazást. A NOlimpia kampány lezárultát követően országjárásra indult a szervezet (Mizsur, 2017), melynek célja az volt, hogy országos hálózatot hozzon létre. Eközben 2017 augusztusában az elnökség tagjai részben cserélődtek (Kulcsár, 2017), és a tagság kidolgozta a 2017. október 15-én bemutatott választási programot (Dull, 2017b). A Momentum többször egyértelművé tette, hogy külön listán indulnak a 2018. évi választásokon (Dull, 2017a), ennek bizonyítékeként pedig október végén megnevezték 106 egyéni jelöltjüket (Bohus, 2017).

A KUTATÁS BEMUTATÁSA
Módszertan és az adatfelvétel körülményei

A vizsgálat gondolata, a NOLimpia kampányindító és a Momentum bemutatkozás című esemény hallatán fogalmazódott meg a kutatócsoportunkban. A kutatás első lépésében online kérdőíves felmérést végeztünk 2017 márciusában. A tagság ekkor már túl volt a sikeres NOLimpia kampányon, de még nem indult el a tavaszi országjárására, aminek következtében több mint ezerötyszáz új tag lépett be a pártba. Fontos megjegyeznünk, hogy a jelen kutatásban csak azokat a MoMo-tagokat vizsgáljuk, akik 2017. január 21. – vagyis a NOLimpia kampány megkezdése – előtt léptek be a mozgalomba. Pontosan emiatt nem került be a vizsgálat első hullámába olyan, aláírásgyűjtésben segédkező vagy pártsegítői státuszban lévő egyén, aki a kampány alatt vagy azóta jelentkezett a szervezetbe. A kérdőív online linkje 2017. március 3. és 25. között volt elérhető. Mivel a MoMo a NOLimpia kampány kezdetekor 142 tagot számlált, ezért teljes körű lekérdezést terveztünk és végeztünk el. A vizsgálat alapsokasága tehát 142 főre terjed ki, őket nevezzük a MoMo magjának. Ők azok, akik jelenleg vezetik, szervezik, építik az immár párttá alakult szervezetet. A kérdőívünket összesen 91 tag töltötte ki, amivel közel 64 százalékos lekérdezési arányt értünk el.

A kutatás második szakaszában egyéni, félig strukturált interjúkat készítettünk a MoMo alapítóival. A Momentumot 42 fő alapította 2015 februárjában, közülük 25 fővel készítettünk sikeres interjút.⁵ Ezeket 2017 augusztusában rögzítettük, átlagosan 70-80 percet vett igénybe egy beszélgetés. A kérdőívben és az egyéni interjúkban a kérdések a tagok politikai socializációs életútjaira irányultak, egészen a kisgyermekkortől a szervezetbe belépés pillanatáig. Az interjúalanyok teljes anonimitásának megőrzésének érdekében az alanyok válaszára szám, kezdőbetű és egyéb – beazonosítást lehetővé tevő – jelek nélkül hivatkozunk.

A MOMENTUM MOZGALOM TAGSÁGA

A Momentum Mozgalom tagnyilvántartásának anonimizált adatai alapján ellenőrizhettük a kvantitatív adatfelvétel reprezentativitását, illetve elkészíthettük a súlyozást a fontosabb demográfiai szempontok mentén.

Ezzel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a Mozgalom már a tagnyilvántartásában is értelmezi a saját történetét azáltal, hogy a tagok csatlakozási időpontját „hullámonként” tartják számon. A Momentum legszűkebb értelemben egy 9-12 fős csoport közös gondolkodásából született a felvett interjúk alapján. A csoporthoz később többen is csatlakoztak, akik 2015 nyarán megtartották első, szűkebb körű táborukat KétezerertizenX néven Velencén.⁶ A Moz-

galomban azokat is „alapítókként” tartják számon, akik a tábor után csatlakoztak, egészen az egyesületük megalapításáig, melynek megszavazására 2016 tavaszán került sor. Ezt követően megkezdte a szervezet az új tagok toborzását: ekkor például szakkollégiumokban mutatták be a Momentumot. A toborzás első szakasza az első, Momentum néven szervezett, 2016. évi ceglédi nyári táborig tartott, tehát az „első hullám” az egyesület alapításától a táborig tartó időszakban csatlakozókra vonatkozik. A „második hullámba” azok tartoznak, akik a 2016-os ceglédi nyári tábor és a NOlimpia kampány (2017. január 19.) kezdete előtti időszakban csatlakoztak a szervezethez. A Momentum a kampány alatt nem lehetett belépni, de önkéntesként lehetett segíteni a budapesti népszavazási kezdeményezést. Az aláírásgyűjtés befejezését követően, a program kihirdetése előtt (2017. március és október között) csatlakozók alkotják a „harmadik hullámot”, az ezt követően csatlakozók (2017. októbere után belépni kívánóak) pedig a „negyedik hullám”-hoz sorolandók.

A Momentum nyilvántartása alapján a vizsgált időszakban a tagok kevesebb, mint negyede volt nő. Életkor szerint ekkor még kifejezetten fiatal volt a szervezet, 20-34 év közötti volt minden tag – a legfiatalabbak (20-22 év) csak 10 százalékot képviseltek, az idősebbek (29-34 év) 18 százalékot; a tagság közel harmada 23-25 éves volt, a szervezet tengelyét pedig (43 százalék) a 26-28 évesek adták. A tagok 45 százaléka Budapesten kívül, de döntő többségében Magyarországon született. A tagok szinte kivétel nélkül felsőfokú iskolai végzettségűek, vagy folyamatban van annak megszerzése. Az egyetemi tanulmányok irányát tekintve a jog, a politológia, a közgazdaságtan és a menedzsment tudományok fordulnak elő a leggyakrabban, ezek a területek a tagok 60 százalékát fedik le, továbbá a társadalom- és természettudományok, a mérnöki és humán területek széles köre is előfordul a Momentumosok között.

A kérdőívet kitöltők által alkotott minta leginkább életkor alapján tért el a nyilvántartás szerinti eloszlástól. Figyelembe véve mind az alapsokaság, mind a minta alacsony elemszámait, nem nyílt lehetőség egyszerre minden meglévő szempont szerinti súlyok kialakítására, így a nem és az életkor fentebb ismertetett 4 kategóriája szerinti súlyozás használata tűnt megfelelőnek. A kvantitatív adatfelvétel adatainak reprezentativitása tehát nem és életkor szerint biztosított (1. táblázat).

1. táblázat. A Momentum Mozgalom tagjainak nem és életkor szerinti eloszlása

	Férfi	Nő	Összesen
20-22 éves	7,7%	2,1%	9,9%
23-25 éves	21,1%	8,5%	29,6%
26-28 éves	34,5%	8,5%	43,0%
29-34 éves	13,4%	4,2%	17,6%
Összesen	76,8%	23,2%	100,0%

Forrás: Momentum Mozgalom tagnyilvántartás.

POLITIKAI SZOCIALIZÁCIÓS SZÍNTEREK

Család

Kérdőíves felmérésünk első blokkja a család mint szocializációs színtér szerepére vonatkozott. Ráhangoló kérdésként szerepelt a kérdőívben, hogy mi az első, politikával kapcsolatos emléke a válaszadónak. Itt a választási, demonstrációs, konkrét politikusokhoz, pártokhoz, közoktatási élményekhez köthető események mellett is megjelentek azok a családi emlékek, amelyek otthoni beszélgetésekhez kötődnek. A kitöltők közel 40 százaléka úgy emlékszik, hogy gyermekkorában naponta esett szó a családjában politikai témákról; további 40 százaléka heti rendszerességről számolt be, és mindössze 1 százalék nyilatkozott úgy, hogy soha nem beszéltek politikáról. Az alapítókkal készített interjúkból is egyértelműen az derült ki, hogy a Momentumosok családjában rendszerint előkerültek (párt)politikai témák.

„Gyermekkoromtól kezdve aktívan beszélünk otthon politikáról, és mindig hagyták, amikor még nem is értettünk hozzá, hogy kérdezzünk, bebeszéljünk, elmondjuk [...] gyerekszemmel és -szájjal, hogy mit gondolunk.”

„1998 és 2004 között heti két-három estén felmerültek ilyen témák, '05 és '10 között volt ennek egy leülés fázisa, az ilyen jellegű beszélgetéseim máshol folytak le, 2010 utáni időszakban nagyon sok közéleti témájú beszélgetés van a családban.”

A tagok negyedének családjában volt olyan személy, aki gyermekkorukban végzett valamilyen érdekképviselési, politikai vagy közéleti szervezői munkát. Ezekben a családokban a válaszok alapján gyakrabban is fordult elő a politika a beszélgetésekben. Az interjúk során többen utaltak rá, hogy bár a szülők esetleg nem is végeztek ilyen munkát, foglalkozásuk részben kapcsolódott a mindennapi közéleti eseményekhez, amik szintén okot adhattak ezekre a témákra. A családok tagjai tehát nemcsak, hogy beszélnek politikai tartalmú témákról, hanem valóban, tevéleges – köz- vagy politikai élettel foglalkozó – munkát is végeztek, mely jó mintaként szolgálhatott a későbbi MoMo-tagok számára.

„Apu volt önkormányzati képviselő, nem párttagként, de Fidesz támogatással. Ott az oktatási bizottságnak volt az elnöke, a politikai dolgot '94-ig csinálta, rendszerváltás idején foglalkozott igazából politikával.”

„Édesanyám abszolút rajta van a közéleten, őt érdekli, nem titok, korábban KISZ-ezett, nem mondanám, hogy politikai meggyőződésből, de imád szervezni. Imádta, hogy programokat szervezhet, közösséget építhet, ebből kifolyólag mindig is érdekelt a politika.”

„Édesapám már politikus volt, hívták ide-oda, mindenféle fogadásokra és akkor gyakran vitt minket is. Anyukám aktívan részt vett rendszerváltás előtt a különböző szervezkedésekben, a demokratikus ellenzéknek ő is tagja volt, illetve szamizdatokat nyomtattak [...] ő primér módon nem vált politikussá, de rendszerváltáskor ő is közreműködött.”

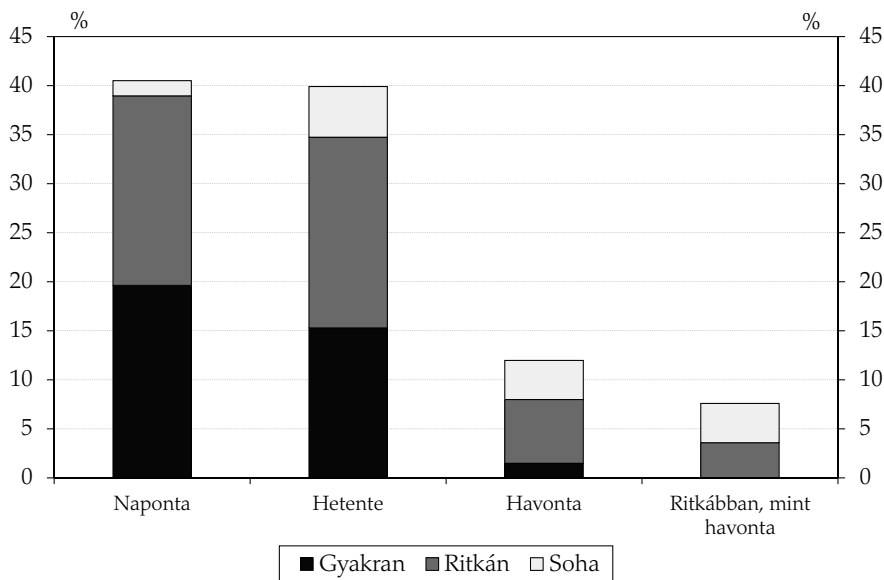
A kérdőív alapján azokban a családokban, ahol beszéltek politikáról, 36 százalékuknál gyakran, 49 százalékuknál ritkán, 15 százalékuk esetében soha nem fordult elő, hogy ezek a beszélgetések vitákba fordultak volna. A viták kialakulása jellemzőbb volt ott, ahol gyakrabban beszéltek politikáról, ezek azonban nem feltétlenül jelentettek heves veszekedéseket (2. ábra).

A Mozgalom tagjainak 80 százaléka úgy emlékszik vissza, hogy gyermekkorukban főképp a családjuk gyakorolt nagy hatást a politikai nézeteikre. Az összes válaszadó 43 százaléka a család több tagját is megjelölte spontán említéssel, 28 százalékuk azonban kizárólag az apa szerepét emelte ki. Az alapítókkal folytatott beszélgetésekből kiderült, hogy a legtöbb családban az édesapák és az édesanyák hasonló politikai véleményen voltak. Az apák szocializációs hatása valamivel markánsabban jelentkezett, mint az anyáké, legtöbbször az ő politikai nézetüket és pártpreferenciáikat vitték tovább általános- és középiskolába.

„Egyértelműen otthonról hoztam ezeket. Nekem apukám volt az, akinek a politikai véleménye gyakorlatilag az én politikai véleményem volt.”

„Akkor még nagy hatással volt rám anyukám meg ezek a családi viták, jellemzően MSZP-s meg szocis rétegekkel szimpatizált. Ezt vittem magammal az iskolába.”

2. ábra. A beszélgetések és a viták gyakorisága a kérdezett gyermekkorában a családjában

Forrás: saját felmérés.

Összességében az a kép alakul ki a Momentum tagjairól életük első szakaszában, hogy szinte mindenki már ekkor találkozik politikai témákkal, és a többség ezt kifejezetten gyakorinak értékeli. Ezekben a beszélgetésekben viták is kialakultak, és jelentős arányuk több családtagot is megjelölt, aki alakította akkori politikai véleményüket. Így ezek a beszélgetések hozzájárulhattak a politikai kultúra megismeréséhez, kezdve az otthoni vitákban való részvétellel.

A család mint elsődleges politikai szocializációs közeg, jól működött a MoMo tagsága körében. A családtagok nem hátrították el az otthoni politikai témákat, a legtöbb esetben támogató közegként jelentkeztek. Amikor politikai témáról esett szó, a családtagok helyt adtak a nézetek ütköztetésének, ezzel megadva a vita lehetőségét. A család az elsődleges közeg, ahol a MoMo tagjai megismerkedtek a politikai élet kultúrájával, itt szereztek meg azokat az elsődleges ismereteket, amelyeknek köszönhetően már a középiskolás éveik alatt jobban érdeklődtek közéleti és politikai kérdések iránt, mint a kortársaik.

Iskola

A kvantitatív adatok alapján a politikai érdeklődés a MoMo tagjai esetében még a választási korba lépésük előtt kialakult. A válaszadók több mint harmada az általános iskolás éveket vagy azt megelőző időszakot jelölte meg, míg 20 százalékuk kifejezetten a 14. életévét, az általános iskola végét vagy a középiskola elejét adta meg. Újabb 20 százalékuk a középiskolás éveik alatt kezdett el érdeklődni, és mindössze a válaszadók negyede vált a választási korba lépéskor vagy azt követően fogékonyra politikai témák iránt.

A kitöltők többségének esetében a politikai érdeklődés kezdetekor az iskola, mint lehetséges politikai szocializációs színtér jelenik meg. Vizsgálatunk erre az időszakra vonatkozóan kiterjedt a család mellett az iskolára, azon belül is a tanárok és az osztálytársak szerepére, illetve az ekkori önszerveződésekre és iskolaidőn kívüli elfoglaltságokra.

A család szerepe összességében ekkor is jelentősnek nevezhető. A válaszadók több mint 80 százaléka jelezte, hogy a politikai nézetei középiskolás korukban alapvetően hasonlítottak az otthon hallottakhoz. Több interjúban is említésre került, hogy az osztálytársakkal való politikai témájú beszélgetések során is gyakran azokat az érveket, véleményeket, információkat osztották meg a többiekkel, amelyeket a családban hallottak. Az osztálytársakhoz képest egyébként inkább hasonlóan vagy nagyobb mértékben érdeklődtek a politika iránt a visszaemlékezések szerint: a válaszadóknak mindössze 11 százaléka jelölte azt, hogy kevésbé érdekelte a téma, mint a társait. A család politikai szocializációs szerepe kifejezetten erős, amelynek hatása egészen a középiskolás évek végéig (vagy azon túl is) érzékelhető körökben.

A tanárok részéről az órákon szóba kerülő politikai tartalmú beszélgetések azonban csak ritkán fordultak elő. A kitöltők negyede számolt be arról, hogy rendszeres volt, míg több mint felük csak alkalmankénti gyakoriságot jelölt meg. Az interjúkból azonban az rajzolódik ki, hogy a tanárok szerepe sok esetben nem annyira az órai keretek között bontakozott ki, mint inkább azon kívül. Az alapítókkal felvett interjúkból az derül ki, hogy a középiskolás tanároknak a családi szocializáció mellett fontos szerepük volt a politikai szocializációban.

„Töri tanár [...] ő aktívan tolta az ilyen magyar büszkeséget és hogy mik a sikerek a múltban és ezek mindig ilyen csaták [...] mindig valakit legyőztünk. A kémia tanár, ő ógörög pedagógia-mintákat követett. Azt mondta harminc perc elteltével, hogy ez volt a kémia [tan]anyag és akkor szabad szellemi foglalkozás a maradék időben [...] közéleti dolgokról beszélgettünk, ami épp benne volt a hírekben.”

„Az osztályfőnököm, aki angolt tanított. Ő is egy Fideszes valaki volt [...] vele egyet tudtunk érteni, hogy Fidesz forever.”

„Ez az irodalomtanár volt, ő egy baloldali hölgy volt [...] neki a társadalmi egyenlőtlenségek, illetve a tolerancia elfogadása voltak, mondhatni így a veszszőparipája és erre húzott fel sok mindent. Volt egy tolerancia nap az iskolában és oda meghívtak különböző, hátrányos helyzetű csoportokból embereket, akik meséltek, mindenféle helyzetgyakorlat és játék volt. Ez egy olyan dolog volt, hogy így a szolidaritás vonalán valahol irányít.”

Ebben az időszakban az iskolaidőn kívüli elfoglaltságok kapcsán azonban már a kortárs csoport is hatást gyakorolt, illetve a politikai szocializáltság első jelei a különböző önszerveződésekben való részvételben is megnyilvánultak. A válaszadók közel negyede vett részt olyan oktatási időn kívüli klubban/körben, ahol közéleti eseményekkel foglalkoztak. Ide sorolható a vitakörön való részvétel, az Európa Parlament és ENSZ-ülések modellezése, külpolitikai klubok, vagy épp a középiskolás filozófia szakkör. Mivel pontosan nem derült ki a survey adatfelvételből, hogy milyen vitakörökről van szó, ezért az alapítókkal készített interjúkban külön rákérdeztünk ezekre.

„Modell Európai Parlament után kerestem a hasonló dolgokat. Ráakadtam az Európa Ifjúsági Parlamentre [...] plenárisan mondtam vitabeszédet vastapszal 300 ember előtt [...] ezek nagyon megerősítették a hitemet abban, hogy az európai ifjúságnak van keresnivalója a politikában.”

„A magyar rendszeren belül a Karl Popper-vitaformátummal kezdtem. Rájöttem, hogy Magyarországon a magyar vitaformátumokkal gyorsan tud érvényesülni az ember, ezért inkább elkezdtem angolul vitázni. Világszinten nem voltam kiemelkedő, de 2013-ban kint voltunk a magyar csapattal a VB-n.”

Ezen körök elsősorban olyan képességeket (érvelési készség, tömeg előtti kiállítás, beszédtechnika) fejlesztettek, amelyek nélkülözhetetlen elemei a későbbi politikai szerepvállalásnak. Esetükben a politikai szocializáció informá-

lis szinten a középiskolás évek alatt, de nem a középiskolai közegben, hanem szabadidős elfoglaltságok ideje alatt zajlik leginkább. Az alapítók az ilyen színtereken sajátítottak el olyan készségeket, amelyeket a későbbiekben akár a saját politikai szervezeteik felépítésében tudtak kamatoztatni.

Középiskolás évek alatti önszerveződésben való részvételt 36 százalékuk jelölt. Ebben ugyan előfordult a diákönkormányzat munkájához való csatlakozás, de csakúgy, mint a hazai középiskolásoknak (Csákó, 2011), a MoMo tagok számára sem volt vonzó a formális érdekképviselő általános- és középiskolás éveik alatt, kérdőíves adataink szerint:

„A DÖK ilyen döglött ló dolog volt.”

„Ezeket gyűlöltem egész életemben. Volt egy osztálytársunk, aki ilyen nagyon szervezkedő lány volt. Mondtuk, hogy jó, ő lesz DÖK-ös. Gondolom csináltak dolgokat, nem tudok róla.”

„Diákönkormányzatos voltam, de úgy, hogy közben kicsit meg is vettem azt. Rosszabbul működik, mint a HÖK. A DÖK nem működik, ez egy nem létező intézmény az iskolában. Néhány kivétel van, ahol működik, de az is pár személynek köszönhető. Amint ők elmennek, az rögtön összeomlik, mert nincs egy intézményi struktúra, háttér biztosítva.”

Megjelentek ugyanakkor egyéni kezdeményezések is az általános- és a középiskolás évek alatt is. Volt, aki dohányzásellenes kampányt szervezett; volt, aki aláírást gyűjtött azért, hogy lehessen focizni az udvaron, vagy hogy legyen iskolarádió. Akadtak olyanok is, akik a 2012-es diáktüntetések idején már aktivizálódtak és önálló diákszervezetet hoztak létre.

A középiskolai évek alatt a politikai szocializáció a MoMo-tagok körében leginkább informális keretek között zajlott. Az iskolai színtér valójában diszfunkcionálisan működött körükben, a formális érdekképviselő csak kevesüket vonzotta, egy-két kivételt leszámítva a helyi DÖK-ök nem vagy csak kevéssé működtek, melyekben nem szívesen vettek részt. Az iskolai szocializáció fontos szereplői a különböző tárgyakat oktató tanárok, akik ugyan hártják tanóra közben a politizálást, de a tanítási időn kívül már fellépnek, mint politikai szocializációs szereplők.

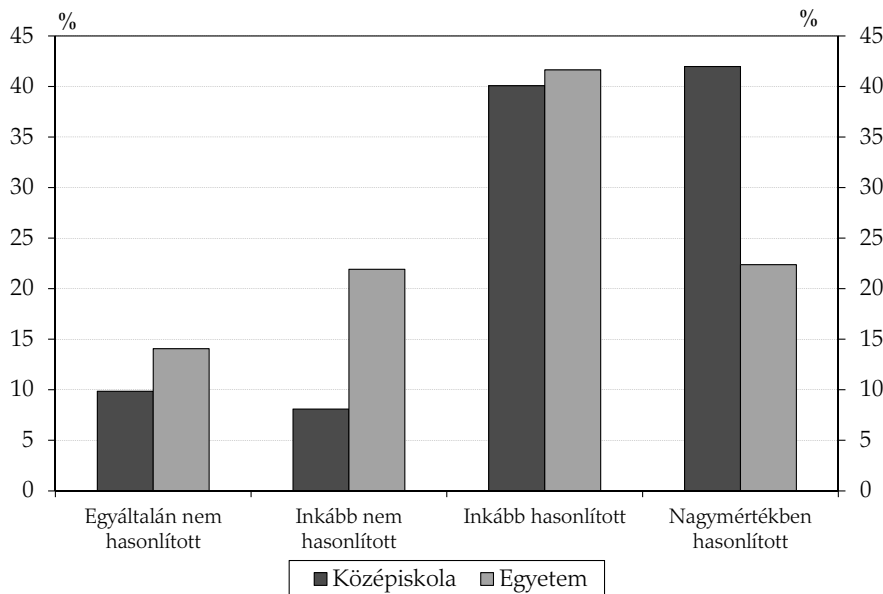
Egyetem

A Momentum tagjainak mindegyike részt vett vagy jelenleg is részt vesz a felsőoktatásban, ez az a korszak, amikor már azokban a közegekben is megjelennek, amelyek a Mozgalom felé közelítik őket informális ismeretségeik révén. Így ezt az időszakot, az egyetemi éveket is külön elemezzük.

Az egyetemen töltött időszakkal kapcsolatban is kitértünk a család, a kortárscsoport és az egyetem olyan, szorosan vett intézményeinek, mint az előadások, szemináriumok politikai szocializációs szerepére. A családdal való

véleményegyezés kis mértékben csökkent. A válaszadók kétharmada értett inkább egyet a családjával, ugyanakkor 42 százalékról 22 százalékra csökkent azok aránya, akik nagymértékben egyetértettek velük. (3. ábra).

3. ábra. A válaszadók egyetértése a családdal a középiskolás és az egyetemi évek alatt

Forrás: saját felmérés.

Mindazonáltal az interjúk alapján sem történt éles szembefordulás, többen is úgy válaszoltak, hogy ebben az időszakban is a szülők, a család volt a legnagyobb hatással a politikai véleményükre.

„A szüleim. Most is. Eléggé egy húron pendülünk. Szüleim azok, főleg apukámmal, akivel ilyen kis kérdésekben is megértjük egymást. Az apukám is, aki 67 éves egyetért azzal, hogy politikai generációváltásra van szükség, miközben más 50-60 éves rokonaim nem értik meg, hogy miért ne lenne jó, ha Bokros Lajos lenne a pénzügyminiszter.”

A politikai témák órai előfordulása az egyetemen lényegesen gyakoribb, ami érthető a tudományterületek gyakorisága, a jog és a politológia felülreprezentáltsága kapcsán.

A csoporttársakhoz képest jobban érdeklődtek a politika iránt: ebből az időszakból mindössze a válaszadók 4 százaléka gondolja úgy, hogy kevésbé érdekelte a téma, mint a társait. Az egyetemi évek alatt azonban a szóba jöhe-

tő kortárs csoportok köre is bővül, az életmódból, szabadabb időbeosztásból adódóan több lehetőség. Sokan jelezték, hogy részt vettek a hallgatói önkormányzat, az ELTÉ-n és a Budapesti Corvinus Egyetemen működő szakkollégiumok, külföldi diákokat vagy külföldre induló magyar diákokat segítő egyetemi szervezetek munkájában. A MoMo tagjainak jelentős részénél az egyetemi évek alatt a politikai szocializációt elsősorban a kortárs csoportok töltötték be. Ezek legtöbbször valamilyen szakmai alapon szerveződő közösségben, például szakkollégiumban, diákszervezeten keresztül fejtettek ki informális politikai szocializációs hatást.

„Elkerültem a Policyhez [...] elkezdtek a Padtárs programot. Arról szólt, hogy politikai ismereteket tanítottunk gimnáziumokban 11–12. osztályosoknak [...] volt egy 8–10 perces előadás, hogy hogyan néz ki a magyar választási rendszer, hogyan torzít. Utána pedig 40 percben eljátszották a választási rendszert.”

Esetükben a politikai tanulás folyamata inkább közösségi szinten ment végbe, ahol egyfajta politikai „kulturális átvitel” történt, vagyis a különböző szakkollégiumok és diákszervezetek idősebb, tapasztaltabb tagjai átadták azokat az ismereteket, amelyek után ők is megtanulták a saját érdekeiket kifejezni, képviselni és érvényre juttatni.

„Szakkoliban volt ez a képviselősi, ami nagyon rímelt a történelmi olvasmányaimra: kiküldik a képviselőt, hogy ez mennyire nemes dolog, hogy te egy közösségért kiállsz és az ő érdekeit próbálsz képviselni.”

„Az egyik évfolyamtársam elkezdte szervezni az ottani diákközösséget. Erre az első között felszálltam, alapítottam, tisztséget viseltem [...] nekem ez volt az a minta, hogy így igen, működik a politika.”

Ami a kari HÖK-höz való kapcsolódást illeti, itt is jóval meghaladják az AFM által mért 2013-as (8 százalék) és 2015-ös (11 százalék) adatokat (Szabó A., 2015: 50–51.). Minden ötödik kitöltő tagja (volt) valamely kari HÖK-nek. Az alapítókkal folytatott interjúk során rendszeresen előkerültek a HÖK-vel kapcsolatos élmények, vélemények. Az általunk meginterjúvált Momentum-alapítók között nem találtunk korábbi HÖK-képviselőket. Az interjúkban elhangzottak alapján a HÖK egy negatív példaként jelentkezik, amelynek semmilyen politikai szocializációs szerepe nem volt esetükben. Ez egybevág Szabó A.–Oross (2017) eredményeivel.

„Pont abban az időszakban, amikor ott voltam, akkor elég botrányos volt a HÖK. Botrányos emberek, botrányos dolgokkal.”

„Egyáltalán, bűzlött már akkor az egész.”

„Marginális. Három évig nem tudják elintézni azt, hogy a BCE C épületében a mosdók csapjából ne tűzforró víz folyjon. Mit csinálsz akkor a HÖK-ben? Nem az én világom. ÖCSI, tudod az sem – ezeket a diákszervezetek nagyon megvettem. Nagyon elitista voltam talán ebből a szempontból. Nem tartozom ehhez a buligenerációhoz.”

Mindezek mellett a válaszadók 70 százaléka vett részt hosszabb ideig (legalább két hónapig) külföldi tanulmányokban, szakmai gyakorlatban vagy munkában. Ezek az utak az interjúk alapján különbözőképpen hagytak nyomot, amelyek azonban nem függetlenek a jelenleg vállalt politikai aktivitástól.

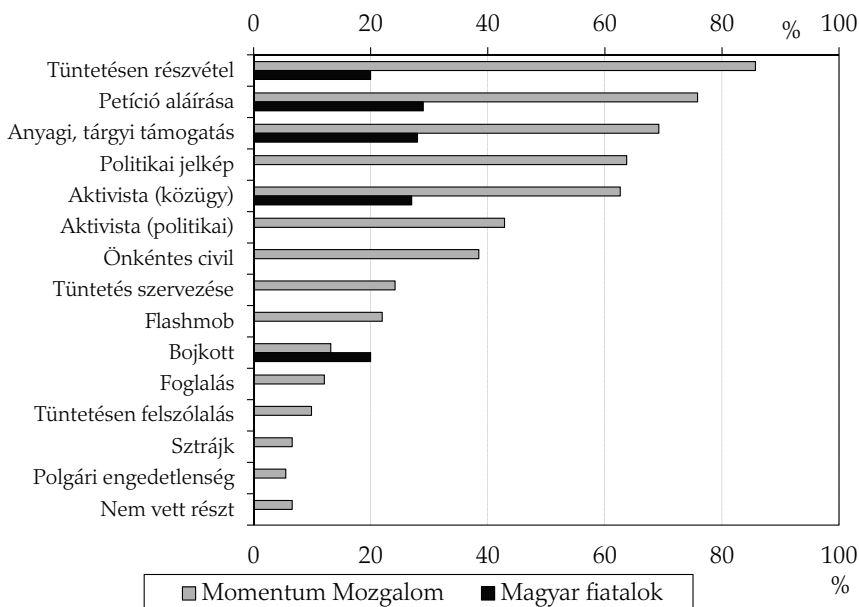
Az egyetemi tér, mint formális politikai szocializációért felelős szereplő esetükben tehát nem működött. A formális érdekérvényesítés kevesük számára vonzó: az interjúk alapján inkább rossz, mint követendő példaként kerül elő a HÖK intézménye. Érdekes eredménye – mind a kérdőíves, mind az interjúk – vizsgálatunknak, hogy az egyetemi oktatók szerepe valójában mennyire marginális szerepet játszik a MoMo-tagok politikai szocializációjában. Szemben a középiskolás évekkkel, itt már alig-alig neveznek meg olyan egyetemi és főiskolás oktatókat, akik bármilyen szinten hozzájárultak volna a politikai énképük, kultúrájuk felépítéséhez. Érdekes továbbá, hogy a család helyére egyre inkább az informális csatorna, a kortárs csoportok szocializációs hatása lép, mely legtöbbször szakkollégiumok, diákszervezetek képében jelentkezik.

Politikai aktivitás

A tagok politikai attitűdjét az AFM kérdéssel teszteltük. A kérdés így hangzott: „Mi az első, egyetlen szó, ami eszedbe jut erről a kifejezésről: politika?” Az egyetemisták és főiskolások jellemzően negatív szavakat társítottak hozzá: az Aktív Fiatalok 2015-ös jelentésében legtöbbször a „korrupció”, „hazugság” szavakat írták, addig a Momentum tagjai inkább pozitív töltetű kifejezéseket használtak, mint a „közösség” vagy „felelősség”.

Felmérésünkben az ESS és az AFM adatfelvételéhez hasonlóan rákérdeztünk a politikai tiltakozási formákban való részvételre is. A preferált tiltakozási formák mintázata a MoMo tagságában hasonló, mint amit az AFM kutatócsoport kutatói rögzítettek. A Tarrow által megkülönböztetett konvencionális és nem konvencionális tiltakozási formák közül (Tarrow 1989, idézi Szabó A., 2014: 70.) az AFM adatai szerint a felsőoktatásban tanulók általában, valamint a politikailag kifejezetten aktív MoMo-tagok is a konvencionális politikai részvételi formákban vettek és vesznek részt. Ennek megfelelően a leggyakoribb részvételi formák a tüntetésen való részvétel, petíció aláírása, anyagi vagy tárgyi támogatás nyújtása és aktivizmus közügyi témákban. Az egyetemistákhoz és főiskolásokhoz képest azonban a Momentum Mozgalom tagjai lényegesen aktívabbak voltak a különböző politikai tartalmú megmozdulásokban (4. ábra).

4. ábra. Politikai részvételi formák a magyar fiatalok és a Momentum Mozgalom tagjai körében

Megjegyzés: Az Aktív Fiatalok Magyarországon-kutatás eredményeit csak a 10 százalékos feletti részvételi formák esetében tették közzé a szerzők.

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2015.

A kérdőívben, valamint az egyéni interjúkban arra is rákérdeztünk, hogy pontosan mikor és milyen megmozduláshoz kötődik az első politikai tiltakozással kapcsolatos élményük. A legtöbben párteseményeket, a 2006-os őszi beszéd kiszivárgása utáni zavargásokat, illetve a 2012–13. évi diáktüntetések emelték ki.

„A 2006-os zavargások kapcsán a teljes értetlenség, amivel a barátaimmal fogadtuk a dolgot, és egy pici félelem.”

„Ami így sokkolt és talán az első ilyen élményem, az, hogy otthon ülünk este Anyával a TV előtt és megdöbbenve nézem a 2006-os zavargásokat.”

„Nem mehettünk ki a városba a német cserediákkal, mert tüntetések vannak, és anyám nem enged ki minket (még a tankot is elkötötték).”

Ahogy az interjúkból kiderült, a 2006-os események elsődleges politikai emlékként rögzültek, melyekben – egy kivételt leszámítva – egyetlen interjúalany sem vett részt. Ez volt az a legelső politikai megmozduláshoz köthető emlék, amelynek van mobilizáló, a politikai érdeklődést felkeltő hatása a megkérdezettek körében. A legtöbben úgy említették ezt az időpontot, mint egy-

fajta katalizátort, aminek következtében aktívabban kezdtek foglalkozni napi belpolitikával és közéleti kérdésekkel.

„Aktívabban 2006 környékén kezdtem el. Nyilván ott volt egy őszi beszéd, és az azt követő botrány, gyújtogatás. Az mély nyomot hagyott bennem.”

„2006-os zavargásoknál, 6-7. osztályos lehettem, fogalmam sem volt, hogy mi történik. Az osztálytársaim mondták, hogy elkötötték a tankot. Amikor kiderült, hogy tényleg elkötötték, akkor elkezdünk erről beszélgetni.”

„Akkor kezdtem el a gimit, amikor ez az egész őszi beszédes bili borult [...] mi diákok erről sokat beszélgettünk, mert volt olyan, aki kint volt október 23-án a tüntetésen, úgyhogy előkerült ez a vita a diákok között.”

Az első politikai megmozduláson való részvételről a legtöbb kérdőívet megválaszoló valamilyen 2010 utáni demonstrációs emlékről számolt be. Sokan írtak valamilyen korábbi diákmozgalomhoz,⁷ tandíjellenes demonstrációhoz kötődő élményt, de akadt olyan is, aki a 2014. évben tervezett internetadó elleni utcai megmozdulásokat⁸ emelte ki. Feltűnő, hogy szinte az összes válaszadó olyan utcai eseményeket jelölt meg, melyek nagyobb tömegeket voltak képesek mozgósítani.

„2012, diáktüntetés, amikor rózsákat dobtunk a Dunába.”

„Rajkos szakkollégistatársaimmal együtt szerveztük a Helyzet van nevű, rövid életű diákmozgalmat, ami az első, Orbán-kormány elleni diáktüntetést szervezte (2010. december, az Alkotmánybíróság jogköreinek szűkítése ellen), hihetetlen élmény volt a menet elején.”

„Ami így az első pofon volt, az 2012, HaHás tüntetés, a rádiószékház előtt, ahol úgy éreztem, hogy leköp minket a rendszer.”

Az interjúban – látván a survey eredményeit, hogy mennyien vettek részt a korábbi 2012–2013. évi diákmozgalomban – külön rákérdeztünk az őket ott ért politikai szocializációs hatásokra is. Általánosságban elmondható, hogy a Momentum Mozgalom alapítóinak nagy része jelen volt ezeken az eseményeken, de nem aktív szervezőként, hanem résztvevőként. Politikai szocializációs hatása viszont annál jelentősebb körökben; az alapítók itt találkoztak először a bázisdemokráciával, amelyet – mint szerveződési, döntéshozói elvet – meg lehetőségen elítélnek. Sokszorosan visszatérő elem az alapítókkal készített interjúban, hogy ugyan teljes mértékben egyetértettek a korábbi diáktüntetések céljaival, demonstrációs eszközeivel, de magával a bázisdemokráciával nem tudnak azonosulni.

„2013 nyarán ebből kiszálltam, nem igazán éreztem a dolgot. Nekem ez egy nagyon markáns élmény, hogy ilyen fejetlenséget egy szervezetben többet soha [...] annyira nem volt az én kulturális közegem, hogy elképesztő.”

„Ott az volt a problémám, hogy tök jónak tartottam ezt az egész egyetem-foglalást, aztán amikor teltek-múltak a napok és folyamatosan ment a ventilálgatás, hogy hogyan tovább [...] akkor teljesen kiborultam: „most komolyan végig fogunk mindenkit hallgatni”? Egyszer jelentkeztem, elmondtam a véle-

ményemet, utána kimentem, annyira felhúztam magam azon, hogy nem jutunk egyről a kettőre”

„A Hallgatói Hálózat is lehet egy jó példa, arra sem tekintett ez a közeg jó példaként. Nem a másik oldalon volt, de látta a hibáit. Ez egy pragmatikusabb közeg, aki az elejétől abban gondolkodik, hogy az ilyen mozgalmak mindig elbuknak. A Netadó, a HaHa félnek attól, hogy pártnak hívják magukat. Bennünk az elejétől megvolt, egyszerűen muszáj pártnak lenni.”

A kérdőíves felmérésünk alapján jól látszik, hogy a Momentum-tagok a nem konvencionális politikai tiltakozási formákat használják, ilyenekben vesznek szívesen részt. A 2006-os események markáns élményként jelennek meg, melyekben ugyan nem vettek részt, de ráirányította a figyelmüket a napi (bel) politikai eseményekre. Ugyan üdvözölték a 2010 utáni diáktüntetések, de annak szerveződési formáit nem követik.

ÖSSZEGZÉS

Az elemzés célja az volt, hogy olyan, politikai szocializációért felelős mechanizmusokat keressen és találjon meg, amelyek érdemben hozzá tudtak járulni ahhoz, hogy a Momentum Mozgalom első 142 tagja politikailag aktívvá váljon. A 2017. évi vizsgálatunknak három fontos eredménye van. A survey adatokból és az egyéni interjúkból egyértelműen állíthatjuk, hogy a Momentum tagjai már gyermekkorukban – köszönhetően a családi politikai szocializációnak és a nevelésnek – jóval aktívabbak, társadalmi témákra, közéleti és politikai kérdésekre fogékonyabbak, mint a kortársaik. A politikai kultúra átadásáért elsősorban a család volt a felelős, ami mint elsődleges politikai szocializációs színtér kiválóan működött. Itt sajátították el azokat az elsődleges politikai nézeteket, magatartási mintákat, amelyek szervesen beépültek a későbbi politikai identitásukba is. A viták számának a gyakorisága jól jelzi, hogy a szülők részéről nem egy paternalista szemléletmód volt a jellemző, hanem egy annál jóval nyitottabb, mások véleményét meghallgató, azzal vitába szálló álláspont öröklődött át a Momentumosokra. Ezek a gyakori beszélgetések valóban „jól szocializálták” tették a későbbi tagság döntő többségét. A korai – családi – indítatásnak köszönhetően váltak politikai témák iránt nyitott állampolgárokká. További fontos eredménye a vizsgálatunknak, hogy a Momentumosok politikai véleménye gyakorlatilag a középiskolás évek végéig megegyezett a szüleiével.⁹ Csakúgy, ahogy a középiskolások politikai szocializációjával foglalkozó kutatások, azt találtuk, hogy az általános- és középiskolák diszfunkcionálisan működtek, mint politikai szocializációs színterek. Hiába voltak már középiskolás tanulmányaik alatt jóval aktívabbak a Momentumosok a kortársaiknál, önszerveződésbe kevesen kezdtek, a formális érdekképviseleti szervek sem voltak vonzóak számukra, inkább egy-egy ügy mentén találkoztak csak ér-

dekképviselési, önszerveződő munkával. Ugyanakkor a későbbi politikai énkép kialakulásában az iskolákban oktató tanároknak rendkívül fontos szerepük volt. A család hatása mellett a tanárok és az időközben egyre inkább felerősödő kortárs csoportok azok, amelyek alakítják a politikai világgképét a későbbi tagoknak. Az egyetemi évek alatt a család helyére egyre inkább a kortárs csoportok kerülnek, mint fő politikai szocializációs szereplők. Érdeemes kitérni arra, hogy az egyetemi közeg formális szocializációs szereplői (így az ott tanítók és a HÖK) szinte semmilyen befolyással nincs a Momentumosok politikai világgképére, szemben a kortárs csoportok tagjaival. A politikai szocializációjukért ekkoriban azok a szakkollégiumok, diákszervezetek a felelősek, amelyek csak lazán kötődnek a felsőoktatási intézmények világához.

Első olvasatra úgy tűnhet, hogy a MoMo-sok politikai szocializációja a fragmentált modell (Szabó I., 2006) szerint zajlott, amely kimondja, hogy a szocializációs színterek közötti kapcsolat gyenge és esetleges. Továbbá úgy tűnik, hogy körükben a formális szocializáció hatása gyenge, az informálisé viszont erős. De míg a fragmentált modell szerint az iskola és a család hatása gyengült, addig jelen kutatásban azt találtuk, hogy az iskola formális hatása valóban elenyésző, a családé viszont rendkívül meghatározó. A család mellett megjelennek a kortárs csoportok, amelyek a fragmentált modell szerint is nagy hatást gyakorolnak.

A kutatás eredeti célja politikai szocializációs csatornák azonosítása volt. Annak vizsgálata egy további kutatás témája, hogy ezen csatornák elérhetősége milyen mértékben jellemző a mai magyar társadalom egésze számára. Továbbá amennyiben a jövőben a Momentum Mozgalom tagjai az elit részévé válnak, akkor érdemes lehet eredményeinket a politikai elit szocializációjának aspektusából is értékelni.

JEGYZETEK

- ¹ Egyes társadalomkutatók több szocializációs színteret különítenek el. Erről bővebben lásd Nagy 2013-as átfogó tanulmányát.
- ² Az eredeti kérdés így hangzott: „Ennek a kártyalapnak a segítségével mondja meg, személyesen mennyire érzi úgy, hogy könnyű dolog részt venni a politikában?” (A kártyalap segítségével 1-től 10-ig válaszolhattak a megkérdezettek.) Forrás: European Social Survey Magyarország, http://ess.tk.mta.hu/wp-content/uploads/2015/11/ESS7_Main_Questionnaire_HU.pdf
- ³ A Momentum az új politikai erő. <https://momentum.hu/a-momentumrol/> Letöltés ideje: 2017. 11. 05.
- ⁴ Alapszabály alapján, bővebben: https://momentummozgalom.hu/wp-content/uploads/2017/01/alapszabaly_2017_marcius.pdf Letöltés ideje: 2017. 11. 05.
- ⁵ Az alapítókat egyesével kerestük fel. Azzal a 25 fővel interjúztunk, akik elfogadták a felkérésünket.

- ⁶ Az első nyári táborban nagyjából 100-120 fő vehetett részt, akik közül 30-40 fő maradt a továbbiakban is aktív.
- ⁷ Erről bővebben lásd Gerő Márton Hallgatói Hálózattal foglalkozó 2013-as kiváló elemzését, továbbá Mikecz Dániel, valamint Fényes Csongor 2013-as egyetemfoglalással foglalkozó munkáit.
- ⁸ Erről bővebben MTA TK PTI: Tüntetéskutatás, 2014. http://politologia.tk.mta.hu/uploads/files/Press_release_Tuentetesekutatas.pdf
- ⁹ Külön ugyan nem kérdeztünk rá a survey felmérésünkben, az egyéni interjúkból azonban kiderült, hogy jellemzően azokra a pártokra szavaztak, amelyekre a szüleik az első választásaik során.

IRODALOM

- Almond, Gabriel A.–Powell, Bingham J. Jr.–Strøm, Kaare–Dalton, Russell J. (2006): *Összehasonlító politológia*. Budapest, Osiris.
- Bauer Béla–Pillók Péter–Ruff Tamás–Szabó Andrea–Szanyi F. Eleonóra–Szekely Levente (2017): Közösség és politika. In: *Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Az ifjúságkutatás első eredményei. Ezek a mai magyar fiatalok!* Budapest, Új Nemzedék Központ, 66–84.
- Bohus Péter (2017): Bemutatta összes egyéni jelöltjét a Momentum. *Index.hu*, 2017.10.31. Letöltés ideje: 2017.11.04. http://index.hu/belfold/2017/10/31/momentuminfo_fekete_gyor_kampanyinditas_106_jelolt/
- Bognár Adrienn–Szabó Andrea (2017): Politikai szocializációs modellek Magyarországon, 1990–2016. In: Szabó Andrea–Oross Dániel (szerk): *Csendesek vagy lázadók? – A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale és MTA TK PTI, 14–34.
- Brezsnyánszky László (2001): A 20. század iskolamodelljeinek politikai szocializációs hatásrendszere. *Új Pedagógiai Szemle*, 51. évfolyam 4. szám. 15–24.
- Csákó Mihály (2004): Ifjúság és politika. *Educatio*, 2004/4. szám. 535–550.
- Csákó Mihály (2011): Állampolgárokat nevel-e az iskola? In: Bauer Béla–Szabó Andrea (szerk): *Arctalan (?) nemzedék: Ifjúság 2000–2010*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. 101–114.
- Csákó Mihály–Berényi Eszter–Bognár Éva–Tomay Kyra (2000): Politikai szocializáció Magyarországon a kilencvenes években. *Szociológiai Szemle*, 2000/1. szám. 50–68.
- Csőzik Rita (2013): Lázadás lángja. Felsőoktatási hallgatók politikához fűződő viszonyrendszere. *Felsőoktatási műhely* 2013/3-4. szám, 31–40.
- Dull Szabolcs (2017a): A Momentum üzeni: nincs alku, 106 egyéni jelöltjük lesz. *Index.hu*, 2017. szeptember 28. Letöltés ideje: 2017. 11. 04. http://index.hu/belfold/2017/09/28/a_momentum_uzeni_nincs_alku_106_sajat_jeloltjuk_lesz/
- Dull Szabolcs (2017b): Bődületes ígértezőnnel állt elő a Momentum. *Index.hu*, 2017. október 15. Letöltés ideje: 2017. 11. 04. http://index.hu/belfold/2017/10/15/bodules_igeretozonnel_allt_elo_a_momentum_-_a_monentum_valasztasi_programja/
- Gazsó Ferenc–Laki László (2004): *Fiatalok az újkapitalizmusban*. Budapest, Napvilág Kiadó.

- Hess, R. D–Torney, J. V. (1967): *The development of political attitudes in Children*. Chicago, Aldine.
- Jennings, K. M.–Niemi, R. G. (1974): *The political character of adolescence: The influence of families and school*. Princeton, Princeton University Press
- Kulcsár Rebeka (2017): Megválasztotta új elnökségi tagjait a Momentum. *444.hu*, 2017. augusztus 19. Letöltés ideje: 2017. 11. 04. <https://444.hu/2017/08/19/megvalasztotta-uj-elnoksegi-tagjait-a-momentum>
- Mizsur András (2017): Nem tűnnek kezdőnek: a Momentum profi tervvel dolgozott, és nagy lépésre készül. *hvg.hu*, 2017. február 17. Letöltés ideje: 2017. 11. 04. http://hvg.hu/itthon/20170217_momentum_mozgalom_budapesti_olimpia_nepszavazas
- Murányi István (2004): Fiatalok vallásos szocializációja és előítéletessége. *Educatio*, 2004/4. szám, 583–594.
- Navratil Szonja (2016): *Az egyetem szerepe a demokratikus szocializációban*. http://ekint.org/lib/documents/1491905216-DrNavratilSzonja_Az_egyetem_szerepe.pdf Letöltés ideje: 2017. 11. 04.
- Nyüsti Szilvia (2012): Az egyetem megHÖKkentő állampolgársága. In: *Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok I.*, Szerkesztette: Dusa Ágnes Réka, Kovács Klára, Márkus Zsuzsanna, Nyüsti Szilvia, Sörös Anett. Debreceni Egyetemi Kiadó, 219–246.
- Odomelam, Uche Bright (2013): Political socialization and nation building: the case of Nigeria. In: *European Scientific Journal*, 9. évfolyam 11. szám, 237–253.
- Oross Dániel (2013): Társadalmi közérzet, politikához való viszony. In: Székely Levente (szerk): *Magyar Ifjúság 2012 tanulmánykötet*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 283–315.
- Owen, Diana (2008): *Political Socialization in the Twenty-first Century: Recommendations for Researchers*. http://www.civiced.org/pdfs/GermanAmericanConf2009/DianaOwen_2009.pdf Letöltés ideje: 2017. 11. 05.
- Percheron, Annick (1999): Durkheim és a kultúra antropológia öröksége. In: Szabó Ildikó–Csákó Mihály: *A politikai szocializáció. Válogatás a francia nyeloterület szakirodalmából*, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Somlai Péter (1997): *Szocializáció. A kulturális átörökítés és társadalmi beilleszkedés folyamata*. Budapest, Corvina Kiadó.
- Szabó Andrea (2014): A politikai tiltakozások fogalomtípusai, formái és ciklusai. In: Kovács Bálint–Matevosyan Hakob (szerk): *Politikai krízisek Európa peremén: a Kaukázustól a Brit-szigetekig*. Budapest, Magyar Napló, 69–80.
- Szabó Andrea (2015): *Egyetemisták és főiskolások Magyarországon, 2015*. Szeged, Belverede Meridionale. http://www.aktivfiatalok.hu/public/files/documents/gyorsjelentés_v20150510.pdf Letöltés ideje: 2017. 11. 05.
- Szabó Andrea–Oross Dániel (2017): Társadalmi mozgalom-e az országos hallgatói képviselő? *Educatio* 2017/1. szám, 15–25.
- Szabó Andrea–Kern Tamás (2011): A magyar fiatalok politikai aktivitása In: Bauer Béla–Szabó Andrea (szerk): *Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000–2010*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.
- Szabó Ildikó (2000): *A pártállam gyermekei*. Tanulmányok a magyar politikai szocializációról, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.

ÚJ KIHÍVÓK

- Szabó Ildikó (2004): Kollektív identitásminták a politikai szocializációban. *Educatio*, 2004/4. szám, 551–566.
- Szabó Ildikó (2009): A nemzet és a szocializáció. *A politika szerepe az identitások formálódásában Magyarországon 1867–2006*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- Szabó Ildikó (2012): Az egyetem mint szocializációs színtér. In: *Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok I.* Szerkesztette: Dusa Ágnes Réka, Kovács Klára, Márkus Zsuzsanna, Nyüsti Szilvia, Sőrés Anett. Debreceni Egyetemi Kiadó, 13–36.
- Szabó Ildikó–Falus Katalin (2000): Politikai szocializáció közép-európai módra. A magyar sajtósságok. *Magyar Pedagógia*, 100. évfolyam 4. szám, 383–400.
- Szabó Ildikó–Örkény Antal (1998): *Tizenévesek állampolgári kultúrája*. Budapest, Minoritás Alapítvány.
- Szabó Miklós (2002): A politikai szocializáció. In: Kéri László (szerk): *Societas Politica – fejezetek a politikai szociológia köréből*. Miskolc, Bíbor Kiadó.